

“COLL”, “PORTELL”, “FORAT” I “PAS” A COLLSEROLA

Carles DOMINGO i FRANCÀS

Com sabem, “coll” és el genèric més corrent que es troba en toponímia per a designar una depressió de la carena d’una alineació muntanyosa, serra o serrat. Evidentment, però, no n’és l’únic. “Coll”, tal com s’esdevé en la majoria de les denominacions dels accidents geomorfològics, presenta una certa quantitat de sinònims, els quals, i no pas infreqüentment, trobem també en la designació toponímica d’aquestes depressions.

Hom podria tenir aquests genèrics per simples sinònims de “coll”, però també podríem pensar si no és que hi ha una raó en cada cas que justifiqui l’ús de precisament aquell terme i no pas d’un altre. Per exemple, podríem considerar, suggestivament, si aquesta variabilitat no respon a una necessitat de diferenciar diverses tipologies amb què es presentessin aquests accidents geogràfics, amb la qual cosa aleshores els diversos mots suposadament sinònims ja no ho serien pròpiament. Podria ser també, amb tot, que hi hagués una altra raó per a la denominació altra, extrínseca a la caracterització com a depressió en una carena del lloc concret en qüestió. Essent un coll un lloc de pas, podria ser que fos l’indret devers el qual aquell permet el camí o, també, la persona o cosa de més rellevant que el sol transitar.

Doncs bé, ens ha sobtat observar en el massís muntanyós de Collserola, que tanca el pla de Barcelona de nord-est a sud-oest, i en un tros més aviat reduït de la línia de la carena principal, la que separa el pla de Barcelona del Vallès, la presència de quatre denominacions genèriques per a depressió de la carena. A més de “coll”, “portell”, “forat”, i “pas”¹. Tenim així, anant de l’extrem que toca a Montcada fins a Vista-rica (el “coll s’Erola”, que ha manllevat el nom a tot el massís): “coll de les Roquetes”, “coll de Canyelles”, “coll de la Ventosa”, “forat del Vent”, “portell de Valldaura”, “pas del Rei” o “de la Forca” i “coll del Turó de Sant Cebrià”. En canvi, a la resta del massís només hem sabut trobar “coll” o el seu derivat “collet”; tan sols, i també en la línia principal de carena, abans del turó de Sant Pere Màrtir (el “puig d’Ossa” antic), el “coll del Portell”, però on “portell” fa de determinatiu del topònim i no de genèric, com ara ens interessa.

Hem comprovat “in situ” els indrets que els topònims esmentats designen i hi hem fet les observacions següents:

Els llocs denominats “coll” són realment indrets deprimitis de la carena. Tret del coll de la Ventosa, modestes depressions, si voleu; però totes elles dibuixades segons la forma més o menys parabòlica d'un coll típic, sobretot els colls de Canyelles, el de la Ventosa i el del Turó de Sant Cebrià². Altrament, el coll de les Roquetes, si bé es constitueix també com un rebaix de carena, tanmateix, es veu més aviat com el punt més apropiat per a tramuntar-la que té la carretera que hi passa, perquè a l'altre costat pot continuar gairebé planejant, arrapada a mig aire d'un dels contraforts del turó de les Roquetes.

El forat del Vent i el portell de Valldaura són depressions molt lleus. En els dos primers només un dels costats s'aixeca amb una certa força (el turó d'en Fotja en el primer cas; el turó de Valldaura en el segon) i en el pas del Rei, si bé podríem considerar els dos costats simètrics (Turó de Valldaura i turó del Maltall de Magarola), entre l'altura del punt més baix del coll i la dels cims laterals no hi ha pas més de vint o trenta metres. Diríem, fins i tot, que, més que depressions, són osques o petits entalls de la carena. Els camins que hi passen fan o aprofiten una osca situada al lloc més baix d'una lleu depressió de la carena.

Ara bé, no podria ser que els dos darrers topònims no es trobessin sota la influència del prestigi d'un nom com el de “Valldaura”, el nom del palau que feia de residència de caça dels comtes de Barcelona? Les ruïnes d'aquest palau es troben a no gaire distància dels llocs esmentats i per ells s'hi pot accedir. Fixem-nos que és el pas “del Rei” precisament. Per aquest pas tramuntava la carena la ruta medieval de Sant Joan d'Horta a Cerdanyola; i el portell, que està situat en una cota més baixa i en una direcció no tan directa devers el palau, és realment la darrera porta -una porta petita- en què s'obre la depressió de Valldaura.

El forat del Vent és veí del coll de la Ventosa. Aquí no cal dir que el protagonista és el vent. Els “forats del vent” són indrets reputats per la força que hi pren el vent. En aquest, l'aire hi deu irrompre escanyat, enviat per la mitja paret d'embut que hi fa el vessant del turó d'en Fotja proper. Tots dos indrets, forat del Vent i coll de la Ventosa, serien llocs especialment ventosos amb vent del nord.

Amb tot això conclouríem que, si més no, en aquest massís muntanyós barceloní, quan la depressió en la carena no es troba clarament dibuixada, aleshores el genèric “coll” tendeix a ser substituït per genèrics sinònims, la càrrega semàntica dels quals, però, no està tant en el significat intrínsec de depressió com en elements forans, els quals probablement es trobarien en el significat del determinatiu i en farien, d'aquests genèrics, uns genèrics subsidiaris. La significació rellevant d'un lloc com Valldaura i ells ser-ne llocs per on poder-hi accedir; o un element tan important com el vent, s'imposarien sobre la consideració de la depressió que realment també són, la qual restaria només implícita en el conjunt de genèric i determinatiu del topònim.

Com anota addicional d'aquest escrit ens plauria afegir que vam observar que el nom de “turó de les Roquetes” és congruent. En efecte, al cim d'aquest turó es dreça gairebé vertical un estret feix d'esquistos rocósos, que el coronen talment una petita cresta o espina.

NOTES

1. Val a dir que en l'ús modern, poc exacte o insegur, d'aquests genèrics, hom de vegades en els topònims comet la tautologia de fer-los precedir per l'apel·latiu més conegut "coll", i així hem vist escrit, per exemple, "coll del Pas del Rei".
2. En aquesta darrera denominació, però, el genèric depèn totalment del nucli del determinatiu "Sant Cebrià", l'advocació de l'ermita que hi ha, cara a Horta, al peu de la muntanya i que centra tot aquest indret; i podria ser que no fos sinó una denominació moderna més aviat funcional, per exemple, dels mapes i de les descripcions d'itineraria excursionistes.

BIBLIOGRAFIA I CARTOGRAFIA

- Bescós A. i Coll X. Alrededores de Barcelona. Mapa: 1:25.000. Ed. Alpina. Granollers. 1959.
Gran Barcelona (Alrededores de Barcelona). Mapa: 1:25.000. Ed. Alpina. Granollers, 1985.
(Actualització de l'anterior).
- Patronat metropolità parc de Collserola. Barcelona als peus. La ciutat i la serra. Itinerari 5.
(Fullet). Barcelona.

CANVIS EN ELS NOMS OFICIALS DELS MUNICIPIS

Badia del Vallès

El Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya número 1996, de l'11 de gener de 1995, publica una resolució del 19 de desembre de 1994, del Departament de Governació, per la qual dóna conformitat al canvi de nom del municipi de Badia, que passa a denominar-se Badia del Vallès, segons l'acord de l'Ajuntament afectat del 27 d'octubre de 1994.

Pontils

El Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya número 2018, de l'1 de març de 1995, publica una resolució del 16 de febrer de 1995, del Departament de Governació, per la qual dóna conformitat al canvi de capitalitat i de nom del municipi de Santa Perpètua de Gaià, que passa a denominar-se Pontils i la capitalitat del qual recau en el nucli de Pontils, segons l'acord de l'Ajuntament afectat del 16 de novembre de 1994 i la rellevància progressiva en habitants i serveis municipals adquirida pel nucli de Pontils en detriment del nucli de Santa Perpètua de Gaià, capitalitat històrica del municipi.

Conca de Dalt

El Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya número 2029, del 24 de març de 1995, publica una resolució del 13 de març de 1995, del Departament de Governació, per la qual dóna conformitat al canvi de nom del municipi de Pallars Jussà, que passa a denominar-se Conca de Dalt, segons l'acord de l'Ajuntament afectat, del 12 de gener de 1995.
